

Dnr 2011-817-ADM

Rapport om kontanthanteringen 2011

DECEMBER 2011

Rapport om kontanthanteringen 2011

DECEMBER 2011

Innehållsförteckning

1	Ett behov av att sammanställa information	5
1.1	Riksbanken har numer en begränsad roll i kontanthanteringens.....	5
2	Övergripande om kontanthanteringsflödet och aktörerna	7
2.1	Bankerna	7
2.2	Bankernas depå AB (BDB)	8
2.3	Bankernas Automatbolag AB (BAB).....	8
2.4	Värdebolagen.....	8
2.5	Övriga större kontanthanterare.....	9
3	Flöden i kontanthanteringens	10
3.1	Kontantflödet med utgångspunkt från BDB och värdebolagen.....	10
3.2	Kontantflödet med utgångspunkt från handeln	12
4	Sammanfattning.....	15

Ett behov av att sammanställa information

Riksbanken följer på flera sätt hur kontanthantering fungerar och utvecklas i samhället, bland annat genom dialog i olika former med inblandade aktörer. I en rapport från 2010¹ konstaterade Riksbanken att det finns ett behov av att sammanställa information och kunskaper som finns om kontanthantering. Avsikten med denna rapport är att bidra internt på Riksbanken med en sammanställning av sådan kunskap. I rapporten från 2010 listades också några frågor som behöver utredas närmare. Denna rapport tar hand om några av dessa. Andra frågor hanteras genom Riksbankens löpande dialog med aktörerna på kontantmarknaden och i annan form.

Syftet med rapporten är att övergripande kartlägga flödet av kontanter i samhället. Riksbanken har fått signaler om att det kan finnas brister inom två områden. Rapporten fokuserar därför särskilt på dessa.

- Utbytet av kontanter mellan depåer
- Kontantflödet för detaljhandeln

Underlaget till rapporten har utgjorts av årsredovisningar, pressmeddelanden, intervjuer av nyckelpersoner samt den dialog som löpande förs med aktörerna inom kontantflödet. I rapporten presenteras dock ingen statistik kring kontantflödena i samhället eftersom sådana uppgifter i regel är konfidentiella, svåra att få fram och svåra att få enhetliga för olika aktörer.

Riksbanken har numer en begränsad roll i kontanthantering

En av Riksbankens uppgifter är att främja ett säkert och effektivt betalningsväsende. Riksbanken har även ensam rätt att ge ut sedlar och mynt (kontanter) och ansvarar för att försörja landet med kontanter.

Riksbankens roll i kontanthantering har i stora stycken förändrats de senaste årtiondena. Riksbanken var tidigare involverad i det dagliga flödet av kontanter mellan banker, handeln och andra aktörer. I dag är Riksbankens roll i princip begränsad till början och slutet av kontanternas livscykel. Riksbanken lämnar ut kontanterna till och tar emot dessa från s.k. depåägare.²

Riksbanken styr inte över hur mycket kontanter som används i samhället utan det styrs av allmänhetens efterfrågan. Denna efterfrågan avgör alltså hur mycket depåägarna beställer och hämtar ut hos Riksbanken. Efter en viss tid på marknaden är kontanterna så pass utslitna eller trasiga och de lämnas in av depåägare till Riksbanken. Riksbanken i sin tur förstör de utslitna kontanterna. Riksbanken tar även emot ogiltiga sedlar som förstörs.

Den senaste större förändringen av Riksbankens roll genomfördes 2005 då de kommersiella bankerna erbjöds räntekostnadsersättning för kontanter som förvaras i egna depåer. Sedan dess är det helt och hållet privata aktörer som hanterar kontanter som cirkulerar i samhället. Syftet med denna förändring var att

1. Uppföljning av den nya depåstrukturen för kontanthantering, 2010, diarienummer 2010-258-ADM

2. Depåägare kan vara banker eller bankägda bolag. För närvarande finns det bara en depåägare. Se mer i kap 2.

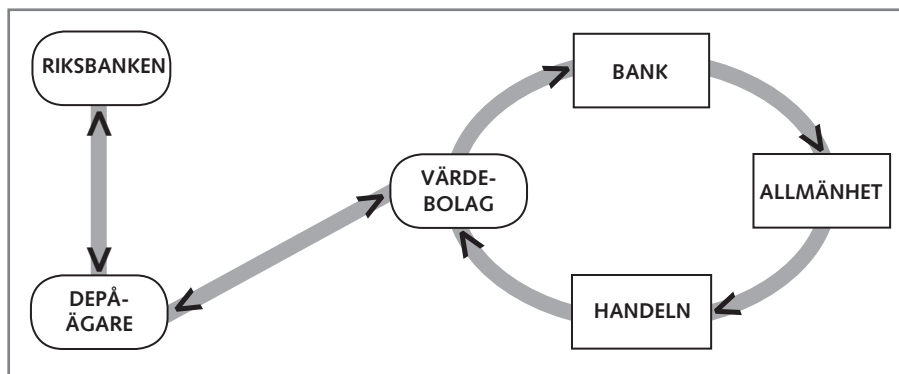
effektivisera kontanthantering, bland annat genom att minska transporter till och från Riksbanken och förtydliga rollerna för de inblandade aktörerna. I den tidigare nämnda rapporten³ från 2010 konstaterade Riksbanken att det syftet hade uppnåtts. Kontanthantering har blivit effektivare och såväl Riksbankens som de privata aktörernas roller är tydliga.

3. Uppföljning av den nya depåstrukturen för kontanthantering, 2010, diariern 2010-258-ADM

Övergripande om kontanthanteringsflödet och aktörerna

Dagens kontantflöde kan beskrivas så här: När samhället har behov av ytterligare kontanter hämtar depåägaren (Bankernas depå AB – BDB) dessa hos Riksbanken. Med hjälp av värdebolagen förs kontanterna ut till bankerna och handeln. Genom bankerna och handeln får allmänheten tillgång till kontanter. När kontanterna är utslitna går de, via bankerna, handeln och värdebolagen, tillbaka till BDB som därefter lämnar kontanterna till Riksbanken för makulering. Flödet åskådliggörs i bild 1.

BILD 1: SCHEMATISK BILD AV KONTANTFLÖDET I SAMHÄLLET

I det följande redovisas kontantflödena mer detaljerat med utgångspunkt från depåägaren, värdebolagen och handeln. Bankerna, vissa bankägda bolag, värdebolagen och handeln är de centrala aktörerna i kontantflödet. Nedan följer därför först en presentation av dessa aktörer. Därutöver är självklart allmänheten en central aktör.

Bankerna

Bankernas kontanthantering består bland annat av insättning till och uttag från konton över disk, uttag och insättning via automater samt inlämning av kontanter i serviceboxar. Framförallt är det Danske bank, Forex Bank, Handelsbanken, Nordea, SEB och Swedbank samt de fristående sparbankerna som hanterar kontanter.

Bankernas hantering av kontantärenden vid bankkontoren genomgår för tillfället strukturella förändringar. Danske bank, Handelsbanken, Nordea, SEB och Swedbank drar, i olika takt, ned på möjligheterna att göra kontantärenden över disk. Vissa bankkontor stänger helt för kontanthantering och hänvisar sina kunder till insättnings- och uttagsautomater eller andra bankkontor. Anledningen till detta är att man anser att dessa ärenden är få och att kostnaderna för hanteringen är relativt höga.

De fria sparbankerna och Forex bank planerar däremot att öka möjligheterna att göra kontantärenden över disk. Forex bank hade i slutet av 2010 drygt 80 bankbutiker i Sverige.

De stora bankerna anlitar i stor utsträckning andra aktörer för olika delar av sin kontanthantering. För transport av kontanter och hantering av uttags- och insättningsautomater och serviceboxar anlitar bankerna olika värdebolag. Därutöver har de fem stora bankerna bildat ett gemensamt bolag som ansvarar för hanteringen av depåer med stora kontantbelopp och ett annat bolag som ska ta över ägandet av bankernas uttagsautomater (se vidare om BDB och BAB nedan).

Bankernas depå AB (BDB)

Det är (hösten 2011) endast BDB som är depåägare och som har rätt att hämta och lämna kontanter hos Riksbanken.⁴ Med depåägare avses en bank eller ett bankägt företag som håller kontanter i depå. För dessa kontanter får de räntekostnadsersättning från Riksbanken. BDB har tolv kontantdepåer spridda över hela landet och sitt huvudkontor i centrala Stockholm.

Tidigare har även tre fristående sparbanker drivit varsin depå. Dessa upphörde med sin depåverksamhet under 2009-2010. BDB har tagit över två av depåerna medan den tredje har upphört.⁵

BDB ägs av Danske Bank, Handelsbanken, Nordea, SEB, och Swedbank. Dessa banker är också kunder hos BDB och köper sina kontanter av BDB. Även värdebolagen är kunder hos BDB. Sedlar hanteras vid alla BDB:s depåer medan mynt enbart hanteras vid en av depåerna. Driften av depåerna har BDB lagt ut på de tre största värdebolagen i Sverige nämligen G4S, Loomis och Panaxia.⁶

Bankernas Automatbolag AB (BAB)

BAB bildades hösten 2010 av de fem bankerna som äger BDB. BAB kommer successivt under 2011-2012 att överta de fem bankernas alla automater för uttag och insättning av kontanter i Sverige. Bland annat rör det sig om 2800 uttagsautomater. Genom bolaget vill bankerna skapa en gemensam infrastruktur vilket ska ge bankerna möjlighet att dela på de investeringar som behöver göras. Bland annat behöver automaterna moderniseras. BAB kommer att köpa kontanter hos BDB.

Det operativa arbetet med att transportera och fylla på kontanter i uttagsautomaterna kommer liksom idag att skötas av värdebolag. BAB kontrakterade under hösten 2011 Loomis och Panaxia att utföra dessa tjänster.

BAB:s kunder är kortutgivare, dvs. banker som ger ut generellt gångbara bankkort och/eller kreditkort. De fem ägarbankerna, Danske Bank, Handelsbanken, Nordea, SEB och Swedbank, är redan idag kunder hos BAB.

Värdebolagen

Loomis AB, G4S Cash Solutions och Panaxia AB är de tre största kontanthanterande värdebolagen i Sverige. Loomis och G4S ingår i internationella koncerner medan Panaxia huvudsakligen är verksam i Sverige men har även viss verksamhet i Danmark och Litauen.

4. En redogörelse över framväxten av depåägare finns i den ovan nämnda Riksbanksrapporten från 2010.

5. Sparbankerna var Sörmlands sparbank (depå i Bromma), Sparbank 1826 (Kristianstad) och Swedbank Sjuhärad (Borås).

6. G4S driver 5 depåer i Göteborg, Karlstad, Malmö, Umeå och Stockholm. Loomis driver 4 depåer i Mölndal, Härnösand, Malmö och Stockholm. Panaxia driver 3 depåer i Bromma, Kristianstad och Piteå.

Bolagen hanterar insättnings- och uttagsmaskiner samt serviceboxar. Loomis och G4S hanterar idag bankernas uttagsautomater medan Panaxia hanterar Kontantens uttagsautomater. De står för en stor del av transportererna av kontanter åt bankerna, handeln m.fl. De sköter uppräkningscentraler och äkthetskontroll av kontanter vid s.k. uppräkningscentraler. Det finns cirka trettio uppräkningscentraler i landet. Bolagen säljer också kontanter, till exempel i form av växelkassor till butiker. Som tidigare nämnts ansvarar värdebolagen också för driften av BDB:s depåer och sköter transportererna mellan depåerna och Riksbanken.

Utöver de tre stora värdebolagen finns ett antal mindre bolag. I första hand hanterar de mynt, t.ex. från parkeringsautomater. Dessa är bland andra Nokas-Cashhandling AB och Skandinavisk Mynt Transport AB.

Övriga större kontanthanterare

Kontanten AB⁷

Kontanten tillhandahåller uttagsautomater. Bolaget är verksamt i Sverige och Finland. I Sverige har Kontanten omkring 450 uttagsautomater. Omsättningen under 2010 var 132 miljoner kronor, vilket var en ökning med 21 procent jämfört med 2009.

Handeln

Handeln består av många olika aktörer inom parti- och detaljhandeln. Det finns allt från stora handelskedjor med många butiker, flera miljoner i omsättning och många anställda till små enskilda butiker med få anställda eller bara butiksägaren som arbetande personal. Enligt uppskattningar ska det finnas omkring 40 000 handlare i Sverige.

Det finns två paraplyorganisationer som organiserar handeln, Svensk Handel respektive Butikerna. Svensk Handel organiserar omkring 13 000 medlemmar från olika branscher, såväl de allra största handelskedjorna som mindre aktörer. Omkring 10 000 av Svensk handels medlemmar har färre än nio anställda. Butikerna organiserar mindre och medelstora butiker i nio olika branscher. Butikerna har cirka 5 000 medlemmar varav de flesta bara har några enstaka anställda.

Utöver de två paraplyorganisationerna finns en rad olika branschorganisationer.

7. Informationen kommer från Kontanten AB:s årsredovisning 2010 och från bolagets hemsida.

Flöden i kontanthantering

Kontantflödet med utgångspunkt från BDB och värdebolagen

BDB är den enda aktör som hämtar kontanter hos Riksbanken när samhället behöver ett tillskott. Det står BDB fritt att när som helst hämta kontanter för att fylla på sina depåer. Kontanterna i depåerna säljs sedan vidare ut i samhället via värdebolag och banker. Ett av BDB:s inflöden av kontanter kommer således från Riksbanken. Ett annat inflöde består av kontanter som för tillfället inte behövs i cirkulation eller som är utslitna och som banker och värdebolag säljer till BDB. BDB:s depåer kan sägas fungera som en förvaringsplats när det finns ett tillfälligt överskott av kontanter i samhället.

Utflödet från BDB sker i tre situationer. För det första när någon av BDB:s kunder behöver ytterligare kontanter. För det andra när BDB lämnar in säsongsöverskott till Riksbanken vid ett begränsat antal perioder under året. För det tredje när BDB lämnar tillbaka utslitna kontanter till Riksbanken vilket man kan göra när som helst. Därutöver finns det ett flöde mellan depåerna. BDB kan vid behov flytta sedlar mellan sina 12 depåer runt om i landet. Mynt förvaras bara i en av depåerna och således finns det inget myntflöde mellan olika depåer.

Värdebolagen tar hand om stor del av kontantflödet

En stor del av kontantflödet i samhället passerar dock inte BDB:s depåer. I många fall finns det inget behov av att lagra kontanterna i depå eftersom det i stället finns ett omedelbart behov på marknaden. De kontanter värdebolagen har tagit in från en av sina kunder går då ut igen till en annan kund. De passerar inte ens formellt BDB.

Värdebolagens inflöden kommer från BDB, bankerna och handeln:

- Inflödet från BDB kommer när värdebolagens kunder i handeln eller bankerna (som kunder hos BDB) har behov av ytterligare kontanter.
- Inflödet från bankerna består av överskott från uttags-⁸ och insättningsautomater, serviceboxar och bankkontor.
- Inflödet från handeln består av överskott i växelkassor.

Även värdebolagens utflöden går till BDB, bankerna och handeln:

- Utflödet till BDB utgörs av antingen värdebolagets eget eller bankernas (kunder hos BDB) överskott av kontanter. Detta är kontanter som värdebolagen/bankerna inte omedelbart kan omsätta.
- Utflödet till bankerna består av kontanter till uttagsautomater och bankkontor.
- Utflödet till handeln består av växelkassor.

8. Kassetterna i uttagsautomaterna byts ofta ut innan de är helt tomma på sedlar.

Sedlarna och mynten når värdebolagen olika ofta beroende på valör. Sedelvalörerna 100 och 500 kommer till värdebolagen oftare än de lägre valörerna. Detta beror dels på att de finns i de uttagsautomater som värdebolagen hanterar, dels på att de har ett högt värde. Om kontanterna inte kan omsättas relativt omedelbart hos handeln innebär deras höga värde en onödig belastning på handlarnas balansräkningar. De säljs därför till värdebolagen som kontoför beloppet på kundens bankkonto. Värdebolaget säljer eventuellt sedlarna vidare till BDB).

De lägre valörerna (mynten och 20- och 50-kronorssedlarna) passerar värdebolagen mindre ofta. De finns inte i uttagsautomaterna och har ett lågt värde. De fungerar också som växelpengar i handeln och mellan privatpersoner. Eftersom de passerar värdebolagen mer sällan kvalitetssorteras de också mindre ofta. Sedlarna hinner därför bli relativt slitna innan de sorteras ut för att förstöras hos Riksbanken. Mynten däremot slits mycket långsamt och påverkas inte i samma utsträckning av användning.

Utbytet av kontanter mellan depåerna

Ett av Riksbankens syften med att ge räntekostnadsersättning för kontanter är att det ska finnas ett utbyte av kontanter mellan depåerna. Tanken är att om det finns ett underskott av kontanter i en depå ska depåägaren i första hand hämta kontanter från en annan depå med överskott. Det är först när depåerna som ett kollektiv har brist på kontanter som depåägaren ska hämta nya hos Riksbanken. Eftersom BDB idag är den enda depåägaren är det BDB som ska se till att utbytet mellan depåerna fungerar tillfredsställande.

Aktörerna på kontantmarknaden har dock påtalat till Riksbanken att handeln mellan depåerna inte alltid fungerar. Detta har också märkts under de korta perioder då depåägaren kan lämna in s.k. säsongsoverskott av kontanter till Riksbanken. Vid några enstaka tillfällen har det då hänt att kontanter lämnats in till Riksbanken från en av depåerna medan motsvarande kontanter har hämtats ut till en annan depå samma dag eller dagen efter. Det innebär således att det fortfarande förekommer onödiga transporter av kontanter till och från Riksbanken.

En anledning till att utbytet mellan depåerna inte fungerar fullt ut är möjligtvis att varje bank anlitar ett särskilt värdebolag för sin kontanthantering. Bankerna köper och säljer kontanter enbart genom detta värdebolag, dvs. från/till de depåer som just det värdebolaget driver. En omständighet som troligen förstärker problemet är att ett värdebolag har kunder med överskott av kontanter och andra värdebolag har kunder med underskott av kontanter. Detta innebär att en depå fylls på respektive töms olika snabbt beroende på vilket värdebolag som driver depån.

Att sådana situationer förekommer tyder på att BDB inte har full kontroll över flödena till och från depåerna. Det kan bero på att värdebolagen som ansvarar för den operativa driften av depåerna i viss mån själva kan avgöra om de ska lämna in s.k. säsongsoverskott till Riksbanken. Ett värdebolag som driver en depå som för tillfället har ett underskott kan i vissa fall hellre välja att köra till Riksbanken för att hämta ut kontanter istället för att hämta ut vid en depå som drivs av ett konkurrerande värdebolag. Sannolikt bottenar också problemet i att de värdebolag som driver depåerna inte önskar gynna en konkurrent.

I sammanhanget kan nämnas att BDB under 2012 kommer att ändra prissättningen för inlämning och utlämning av sedlar till och från sina depåer. I dagsläget är det kostnadsfritt att lämna in sedlar, medan det är förknippat med en avgift att hämta ut. Från och med maj 2012 kommer det att kosta lika mycket att lämna in som att hämta ut sedlar. Hur detta kommer att påverka kontantflödena återstår att se.

Vad gäller myntflödet ser det delvis annorlunda ut. Flera värdebolag har framfört att det är ett problem att BDB:s enda myntdepå tidvis har varit full och inte har kunnat ta emot värdebolagens överskott av mynt. Värdebolagen har istället förvarat stora myntbelopp i egna depåer (som inte har räntekostnadsersättning). Det har också framförts klagomål om att det är för dyrt att lämna in mynten till BDB:s depå. Detta har också medfört att värdebolagen inte har lämnat in överskott till BDB:s depå.

Både förutsättningarna för depåägaren - med bland annat fri uthämtning av kontanter hos Riksbanken - och det bristande utbytet mellan depåerna leder sannolikt till att det finns mer kontanter i cirkulation i samhället än vad som behövs. Sett till den totala mängden kontanter i cirkulation är överskottet dock sannolikt av marginell betydelse. Inte desto mindre är det ett tecken på ineffektivitet när depåerna utnyttjar Riksbanken istället för att ha tillräckligt utbyte med varandra. Vad gäller myntflödet skulle sannolikt det flödet effektiviseras om fler myntdepåer öppnas. För närvarande är dock inget av problemen av sådan omfattning att Riksbanken behöver agera och förändra sin roll i kontanthantering.

Kontantflödet med utgångspunkt från handeln

Detaljhandeln är en viktig kontanthanterare eftersom det är i handeln som kontanterna till stor del används. Handelns inflöde består av kundernas betalningar och köp av kontanter till växelkassor från värdebolagen eller en bank. Utflödet består av växel till kunderna eller kontantuttag av kunderna och dagskassor som lämnas till banken över disk eller i servicebox alternativt hämtas av ett värdebolag.

Kontantflödet ser olika ut för butikerna beroende på bland annat butikens omsättning och läge, på vad snittpriset är för ett köp samt vilka kostnader man har för kontanthantering.

Flödena i mindre respektive större butiker

Stora handlare med hög omsättning eller varor som betingar ett högt pris har bättre förutsättningar att hantera kontantflödet än de små butikerna. Större butiker har råd att installera dyrbara slutna system för kontanthantering. När kontanter stoppats in i ett sådant system kommer man inte åt dessa så länge de är i butiken. Större handlare anlitar också värdebolag som dagligen hämtar butikens dagskassa och som hanterar de slutna systemen.

För mindre butiker med en mindre dagskassa på några tusentals kronor är det svårare att få kontantflödet att fungera effektivt. För dessa är det oftast inget alternativ att anlita ett värdebolag eftersom kostnaderna för hämtning blir relativt sett för höga. Svensk handel respektive Butikerna har ramavtal med värdebolag som organisationernas medlemmar kan använda. Avtalen ger i regel möjligheter till lägre kostnader än om den enskilda butiken agerar på egen hand. Det är likväldigt få medlemmar som använder sig av ramavtalen.

För mindre butiker är det oftast heller inget alternativ att varje dag låta flödet av kontanterna passera en servicebox eftersom det alternativet också blir för dyrt. Bankerna har under 2011 dessutom börjat ta ut en avgift för inlämning över disk. För en del butiker är det inte heller ett alternativ att lämna över disk eftersom en del bankkontor har upphört med att hantera kontanter och transporten därmed blivit för lång till närmaste kontor.

En butik som har öppet 200 dagar per år med daglig hämtning av ett värdebolag eller som dagligen lämnar själv i servicebox kan alltså ha en mycket hög årlig kostnad enbart för att få in butikens dagskassa på sitt konto.⁹ Den relativt höga kostnaden innebär således att kontantflödet ser annorlunda ut för mindre butiker.

Butiker med låg omsättning undviker att dagligen lämna dagskassan i en servicebox eller över disk. Man samlar istället på sig dagskassor för flera dagar, ibland upp till en vecka innan de lämnar in kontanterna i en servicebox eller låter ett värdebolag hämta dem.

En konsekvens av att butikerna lämnar in kontanter mer sällan och förvarar högre belopp i butikerna är att rånriskerna ökar. Kostnaderna för att hantera flödet av kontanter anses sålunda väga tyngre än risken för rån. Det kan noteras att under de senaste åren har det skett omkring 1 000 butiksrånen årligen, jämfört med inga alls för 40 år sedan.

Flödena ser olika ut beroende på valör

Flödena för låga respektive höga valörer skiljer sig ofta åt. I en del butiker har man dels ett vanligt kassaskåp för förvaring av växelkassor dels ett så kallat deponeringsskåp. När en butik öppnar för dagen består växelkassan i regel av valörerna 20 och 100 kronor samt mynt. Valören 50 kronor förekommer mindre ofta. Under dagens lopp, när köp genomförs, flyttas sedlar med högre belopp från växelkassan till ett säkrare ställe (deponeringsskåp, slutet system eller liknande).

Butiker som har deponeringsskåp eller slutet kontantsystem kan inte på egen hand öppna detta utan det görs med hjälp av ett värdebolag som tar hand om sedlarna och transporterar dessa till en uppräkningscentral. Har butiken inte ett deponeringsskåp eller slutet system så sorteras de högre valörer ut på annat sätt och lämnas i en servicebox eller över disk på banken. Däremot behåller butiken oftast de lägre valörerna och återcirkulerar dessa i butikens växelkassa. Som tidigare nämnts bekräftas denna bild av värdebolagen.

Olika lösningar för kontantflödet har diskuterats

Från handeln framförs att det saknas incitament att ta fram lösningar som effektiviserar kontantflödet. Man efterlyser standardlösningar för kassetter som kan användas i såväl butiker som i bankomater. Sådana kassetter skulle kunna flyttas från butik till bankomater utan långväga transporter och sortering i uppräkningscentraler. Andra lösningar som har diskuterats är bland annat ambulande serviceboxar och att värdebolagen åker i permanenta slingor i områden med mycket butiker. Inget av detta har dock ännu kommit till stånd.

9. Avgiften för låta ett värdebolag hämta kontanter kostar mellan 150-200 kronor och att lämna i en servicebox kostar i regel 90 kronor per gång. En butik kan alltså ha en årlig kostnad mellan 18 000-40 000 kronor.

I en del gallerior samarbetar handlarna genom att ha gemensam hämtning av ett värdebolag. Totalt sett är det dock fortfarande få butiker som är lokaliserade i gallerior. De flesta butikerna finns utmed gatorna i städer och i många mindre och medelstora städer finns få eller inga gallerior alls.

Även kortanvändning påverkar kontantflödet

Från handelns sida menar man att butiker ser gärna att kontantflödet minskar genom att kunderna betalar med kort istället. I synnerhet gäller det när köpesumman är hög.

Det är dock ganska stor skillnad mellan olika butikers andelar kontant- respektive kortköp. I butiker där en kund köper för i snitt 15-20 kronor är det inte ovanligt att hälften av alla köp betalas med kontanter. Det gäller framförallt mindre servicebutiker. I butiker med ett snittköp kring 500-1000 kronor kan andelen kontantköp vara så låg som 10-20 procent.

Trots att kortavgifterna har sjunkit på sistone anser en del butiks innehavare fortfarande att kort inte är ett fullgott alternativ för betalningar av småbelopp. Det gäller i synnerhet i mindre butiker där köpesummor oftast är låga. Butikernas avgifter för kortbetalningar har sjunkit men anses av många fortfarande vara för höga. Ju lägre avgiften är desto mer intressant blir det även för småbutiks innehavaren som alltså kan ha många transaktioner med låga belopp. Kortavgiften per köp är numer kring 1 krona vilket dock anses vara en hög avgift när köpet är på 15-20 kronor. Ett sådant köp kan till och med innebära en förlust för butiken.

Handeln riktar kritik mot att bankerna styr en stor del av avgifterna för såväl kontanter som kort. Från handelns håll menar man också att avgiftsstrukturen är felaktig eftersom det är gratis för allmänheten att hämta ut kontanter i bankomater medan butiks innehavaren får betala en avgift för att lämna in kontanter. Bankernas avgiftsstruktur bör förändras så att avgifterna för kontanter fördelas mer lika, menar man. Det skulle troligen minska kontantflödet i butikerna menar man.

Riksbanken ska inte bestämma hur handeln, värdebolagen eller bankerna ska fördela kostnaderna för kontanter eller andra betalningsformer. Det finns dock betydande vinster för samhället och för företagen att ha en prissättning som bättre speglar de underliggande kostnaderna. Konsumenterna förstår i allmänhet inte vad det kostar att genomföra betalningar. Om kunderna när de betalade sina varor vid kassan också fick betala kostnaderna för själva betalningen skulle de sannolikt välja att betala mer med bankkort och mindre med kontanter och kreditkort.

I Norge ökade de elektroniska betalningarna, bland annat kortbetalningar, mycket snabbt efter att bankerna införde avgifter som bättre avspeglade vad de olika betalningssätten faktiskt kostade. Bland annat finns det i Norge en mindre avgift för uttag i bankomater. I Sverige slutade vi i princip att använda checkar när bankerna började ta betalt för dem. Dessa två exempel visar att konsumenternas val av betalningsmedel i hög grad förändras när de blir medvetna om kostnaderna.

Sammanfattning

I denna rapport har en övergripande bild av kontantflödet redovisats. Rapporten har särskilt inriktats på två områden där brister har påtalats; flödena mellan depåer och flödena i handeln. Utifrån vad som har redovisats kan det konstateras att flödena i huvudsak fungerar bra. I rapporten har dock några problem uppmärksammas:

Även om det fortfarande sker en och annan onödig transport till och från Riksbanken är det av marginell betydelse i sammanhanget.

Flödena fungerar i stort sett även ute i handeln. Det har dock framförts att för mindre butiker med låg omsättning är kostnaderna för kontanthantering relativt höga.

Flödena för låga respektive höga valörer skiljer sig åt. Lägre valörer stannar kvar i handeln som växelkassa medan högre valörer cirkulerar i större utsträckning mellan allmänhet, handel, banker, värdebolag och depåer. Inom Riksbanken pågår för närvarande ett projekt som bland annat syftar till att ta fram gränsvärden för kvaliteten på sedlar i cirkulation.

Riksbanken kommer även i fortsättningen att följa utvecklingen på kontantmarknaden och fortsätta att ha en dialog med marknadens parter. Av särskilt intresse blir det att följa utvecklingen när BAB under 2012 tar över större delen av flödet till och från bankernas uttagsautomater.

Sveriges riksbank
Brunkebergs torg 11
103 37 Stockholm

Tel. 08-787 00 00, Fax 08-21 05 31
registratorn@riksbank.se
www.riksbank.se